

به نام خداوند جان و خرد

۱۰۵۹۳۲

۱۷/۱/۱۴۰۴
۱۷/۱/۹

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده حسابداری و مدیریت

پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی وضعیت و ارائه طرح
کار و تحصیل توأم کودکان کار خیابانی کلان شهر تهران

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر شمس السادات زاهدی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر غلامرضا کاظمیان

دانشجو:

امیر قائم مقامی

۸۳۱۱۸۵۰۱۱

کارشناسی ارشد مدیریت شهری

آذر ۱۳۸۶

موسسه تخصصی
مطالعات ایران
تهران

۱۳۸۷ / ۱۰ / ۵

۱۰۵۹۳۷

فهرست مطالب:

فصل اول: کلیات تحقیق

۱	۱-۱- مقدمه
۸	۱-۲- بیان مسأله
۱۶	۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
۲۶	۱-۴- تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح:
۲۷	۱-۵- منابع و مأخذ فصل اول

فصل دوم: چارچوب نظری و تحلیلی و پیشینه تحقیق

۳۰	۲-۱- مروری به طرحهای آموزش برای کودکان کار در برخی از کشورهای در حال توسعه
۳۲	• هندوستان
۳۳	- ایالت کرالا
۳۴	- ایالت اوريسا
۳۵	- ایالت چنای
۳۶	- ایالت بنگال غربی
۳۷	• فیلیپین
۳۹	• برزیل
۴۳	• بنگلادش
۴۶	• نگاهی به چند پروژه موفق در مقیاس کوچک
۴۶	- برنامه دفاع از زندگی

۴۶	- برنامه دوستان کودکان خیابانی
۴۷	- برنامه آموزش شبانه کودکان کار
۴۸	۲-۲- مروری بر نگرش های حقوقی و انسانی از کار کودکان
۵۸	۲-۳- اهمیت و نقش آموزش در توانمند سازی و آینده کودکان کار
۶۲	۲-۴- مبانی اصلی در ارائه راه حل برای کودکان کار خیابانی
۶۵	۲-۵- مروری بر وضعیت کودکان کار در ایران
۷۵	۲-۶- سوابق مرتبط و سازمانها و نهادهای دارای وظیفه در امور کودکان کار در شهر تهران
۸۱	۲-۷- مروری بر نقطه نظرات صاحب نظران و فعالین حقوق کودک
۹۱	۲-۸- مروری بر سوابق دانشگاهی مرتبط
۹۳	۲-۹- منابع و مآخذ فصل دوم

فصل سوم: اطلاعات حاصل از تحقیق

۹۶	۳-۱- مقدمه
۹۷	۳-۲- سؤالات تحقیق
۹۸	۳-۳- اهداف تحقیق
۹۹	۳-۴- روش شناسی
۹۹	۳-۵- جامعه آماری
۱۰۰	۳-۶- روش نمونه گیری
۱۰۰	۳-۷- خلاصه ای از نتایج حاصل از پرسشنامه
۱۰۵	فراوانی سنی
۱۰۶	فراوانی جنسیتی

۱۰۷	فراوانی مهاجرت
۱۰۸	وضعیت تحصیلی
۱۰۹	وضعیت ترک تحصیل
۱۰۹	علاقه به تحصیل
۱۱۱	انواع کار
۱۱۲	میزان درآمد متوسط روزانه
۱۱۲	محل اقامت
۱۱۴	وضعیت خانوادگی
۱۱۵	۳-۸- سازمانهای مرتبط و درگیر با امور کودکان کار خیابانی شهر تهران
۱۲۵	۳-۹- قوانین مرتبط با کار کودکان و آموزش آنان
۱۲۵	الف- تعاریف قانونی از کودک، کار کودک و برخورداری کودک از امتیازات اجتماعی
۱۲۶	ب- تعاریف قانونی در خصوص آموزش کودکان
۱۲۷	پ- تعاریف قانونی در تخلف از مقررات، در بکارگیری افراد کمتر از ۱۵ سال
۱۲۸	ت- الزامات حقوق بین الملل
۱۲۹	۳-۱۰- منابع و مآخذ فصل سوم

فصل چهارم: طرح کار و تحصیل توأم کودکان کار خیابانی کلان شهر تهران

۱۳۰	۴-۱- مقدمه
۱۳۱	۴-۲- کلیات طرح
۱۳۸	فاز ۱. بررسی وضعیت کودکان کار خیابانی کلان شهر تهران به صورت کلی
۱۳۹	فاز ۲. تهیه و تدوین روند کلی کار

۱۴۰	فاز ۳. بررسی قوانین و تعیین نیازهای قانونی و موانع قانونی
۱۴۰	۱-۳. قوانین و مستندات حقوقی موجود
۱۴۱	۲-۳. مبانی حقوقی و مستندات قانونی پیشنهادی
۱۴۳	فاز ۴. ایجاد انجمن های ناحیه ای حمایت از حقوق کودک
۱۴۶	فاز ۵. بررسی وضعیت
	۱-۵. بررسی وضعیت تفصیلی کودکان کار خیابانی در حوزه جغرافیایی نواحی
۱۴۷	شهرداری تهران
۱۵۲	۲-۵. بررسی وضعیت دسترسی به منابع مادی و غیر مادی در هر ناحیه
۱۵۵	فاز ۶. اجرا، ارزشیابی و بازنگری
۱۵۵	۱-۶. اجرا
۱۵۵	۱-۶-۱. هدایت
۱۵۶	۱-۶-۲. طراحی مراکز
۱۵۸	۱-۶-۳. تدوین برنامه های آموزش آکادمیک
۱۵۹	۱-۶-۴. تعیین کارها و فعالیت های قابل انجام توسط کودکان کار
۱۶۰	۱-۶-۵. تعیین برنامه های آموزش فنی و حرفه ای برای انجام کارها
۱۶۱	۱-۶-۶. تدوین رویه ها، دستورالعمل ها و قواعد و مقررات داخلی
۱۶۱	۱-۶-۷. تعیین نحوه پرداخت دستمزد حاصل از کار
۱۶۱	۱-۶-۸. هزینه های طرح
۱۶۳	۱-۶-۹. جذب منابع
	۱-۶-۱۰. تعیین گردش مالی پرداخت کمک ها به خانواده (یا سرپرستان)
۱۶۳	کودکان کار

۱۶۳	۲-۶ نظارت
۱۶۴	۳-۶ ارزشیابی و بازنگری
۱۶۷	۳-۴-موانع تحقیق و پیشنهاد برای تحقیقات بعدی
۱۶۹	۴-۴-منابع و مآخذ فصل چهارم
۱۷۰	پیوست ۱: پرسش نامه
۱۷۱	پیوست ۲: آیین نامه ساماندهی کودکان خیابانی
۱۸۲	پیوست ۳: منابع و مآخذ

فهرست شکل ها، جداول و نمودارها:

فصل اول: کلیات تحقیق

نمودار ۱-۱ توزیع تعدادی کودکان کار ۵ تا ۱۴ ساله، در مناطق مختلف دنیا ۱۳

فصل دوم: چارچوب نظری و تحلیلی و پیشینه تحقیق

جدول ۱-۲ دسته بندی انواع کارهای انجام شده توسط کودکان کار تهران بر اساس گزارش

۷۴

یونیسف

فصل سوم: اطلاعات حاصل از تحقیق

جدول ۱-۳ فراوانی سنی در جامعه نمونه ۱۰۵

نمودار ۱-۳ فراوانی سنی در جامعه نمونه ۱۰۵

جدول ۲-۳ فراوانی جنسیتی در جامعه نمونه ۱۰۶

نمودار ۲-۳ فراوانی جنسیتی در جامعه نمونه ۱۰۶

جدول ۳-۳ فراوانی مهاجرت در جامعه نمونه ۱۰۷

نمودار ۳-۳ فراوانی مهاجرت در جامعه نمونه ۱۰۷

جدول ۴-۳ وضعیت تحصیلی کلی ۱۰۸

نمودار ۴-۳ وضعیت تحصیلی کلی ۱۰۸

جدول ۵-۳ وضعیت ترک تحصیلی ۱۰۹

۹۰۹	نمودار ۵-۳ وضعیت ترک تحصیلی
۱۱۰	جدول ۶-۳ وضعیت علاقه به تحصیل
۱۱۰	نمودار ۶-۳ وضعیت علاقه به تحصیل
۱۱۱	جدول ۷-۳ فراوانی انواع کار
۱۱۱	نمودار ۷-۳ فراوانی انواع کار بر حسب میزان سواد
۱۱۳	جدول ۸-۳ محدوده محل اقامت
۱۱۳	نمودار ۸-۳ محدوده محل اقامت
۱۱۴	جدول ۹-۳ وضعیت سرپرست
۱۱۴	نمودار ۹-۳ وضعیت سرپرستی

فصل چهارم: طرح کار و تحصیل توأم کودکان کار خیابانی کلان شهر تهران

۱۳۷	شکل ۱-۴ تأثیر آموزش (توانمند سازی) بر چرخه کودک کار - والد ناتوان
	شکل ۲-۴ مدل ساختاری طرح کار و تحصیل توأم کودکان کار خیابانی کلان شهر تهران
۱۳۹	
۱۶۰	نمودار ۱-۴ نمودار سختی کار - فایده کار
۱۶۶	نمودار ۲-۴ نمودار جریان طرح کار و تحصیل توأم کودکان کار خیابانی کلان شهر تهران

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

در اسطوره های ایرانی، نخستین نمونه های طرح زندگی و سرنوشت کودک، «زال» رانده شده از خانواده و سپرده شده به طبیعت است. زال نخستین کودک استثنائی در فرهنگ اسطوره ای است که بنا بر یک سنت پیچیده در زندگی انسان چادر نشین و دوره گرد، که همه ناتوان ها و استثنائی ها را به طبیعت می سپرد تا سرنوشت آنها را رقم بزند، به طبیعت سپرده می شود. اما «سیمرغ» که در فرهنگ اسطوره ای نماد طبیعت پاک، پایدارنده یا نگهدارنده است، او را در کنار جوجه هایش پرورش داده، آموزش زندگی می دهد.^۱

در دنیای پیش مدرن، کودک عادی در دامن خانواده بزرگ می شد و عهده دار کار ویژه ای نبود. او مستقلاً حقوقی نداشت و تنها بخشی از نهاد خانواده تلقی می شد. بطور کلی در آن دوران تا سده های میانه، کودک مینیاتور بزرگسال قلمداد شده است. عضو خانواده است و مسؤولیت او را بزرگسالان بر عهده دارند.

در تمام دوره های قبل از مدرنیسم، نظریات اندیشمندان، معطوف به نظرات فیلسوفان برجسته ای چون «افلاطون» و «ارسطو» بوده است و بطور کلی می توان چنین عنوان کرد که بحث در مورد ماهیت کودکی بطور گسترده و تخصصی محصول جهان مدرن است.

^۱ کودک در دنیای پیش مدرن و مدرن، محمد هادی محمدی، [online].

«ارسطو» کودک را بعنوان مایملک پدر می شناخت. این اندیشه قرن ها بر جریان زندگی و حیات جوامع مختلف حاکم بوده است، تا آنجا که حتی در مروری بر آثار هنری و نقاشی بجا مانده از سده های میانه، کمتر تصویر چهره ای از کودک بجز تصویر حضرت عیسی مسیح در کنار مادرش و تصویر فرشتگان می یابیم. بر اساس تداوم موهومی نگرش های این دوران، ملهم از نظریه ارسطویی، هنوز هم در برخی از مکاتب اگر پدری فرزند خود را بکشد، مجازاتی شامل حالش نمی شود.

تفاوت عمده دوران پیش مدرن و مدرن آنست که بر خلاف دوران پیش مدرن که کودک را در سنجش با بزرگسال مورد قضاوت قرار می دادند و او را نادان با فقدان ظرفیت فکری و یا با ظرفیت فکری اندک مطرح می کردند، در نگرش مدرن کودک را بعنوان «کودک»، با ظرفیت بالقوه تمامی استعداد ها محسوب و تعریف می کنند.

جریان شکل گیری تعاریف مدرن و استقرار ساختار نوین نهاد کودکی در اروپا با نظریه پردازانی چون «جان لاک»^۲ فیلسوف بریتانیایی و «ژان ژاک روسو»^۳ فیلسوف فرانسوی آغاز شده است. آنها به ماهیت کودکی می اندیشیدند و از جنبه شناخت شناسی با طرح پرسش هایی چون «طبیعت کودکی چیست؟» و «کودک چه ویژگی هایی دارد؟»، فرایند نهاد کودکی را در دنیای امروز پایه گذاری کردند.

در ایران، سر آغاز و سر منشاء روند دگرگونی در مفهوم و نهاد کودکی، «میرزا تقی خان امیر کبیر» است. چه بطور خاص با تاسیس *دارالفنون*، دوره ای را آغاز کرد که در طی آن «فرهنگ خودی»، «فرهنگ دیگری» را به چالش می کشد.

². John Locke, (August 29, 1632 – October 28, 1704)

³. Jean-Jacques Rousseau, (June 28, 1712 – July 2, 1778)

متعاقب آن در دوران پیش زمینه و دوران انقلاب مشروطه به نهاد کودکی با تاکید بر چهار

محور عمده:

- تأمین بهداشت و سلامت کودکان،
- فراهم آوری اسباب آموزش و تحصیل کودکان،
- تأمین پوشاک کودکان،
- و بالاخره تأمین حقوق کودکان به تناسب سنی آنان در صرف ایام کودکی،

توجه شده است، که از آن می توان به نظرات «یحیی دولت آبادی» به اندیشه حقوق کودک و ضرورت پایه گذاری نهاد های حقوقی و کیفری کودک، در کتاب «دوره زندگی» که در تاریخ ۱۳۳۳ هجری قمری منتشر شده است، اشاره کرد.^۴

آزادیخواهان مشروطه از جمله «میرزا فتحعلی خان آخوند زاده»، «میرزا ملکم خان»، «عبدالرحیم حاج زین الدین مراغه ای»، «یوسف خان مستشارالدوله»، «میرزا تقی خان کاشانی»، «میرزا حسن رشدیه» و «یحیی دولت آبادی» با طرح نیازهای آموزشی کودکان در چارچوب بنیانگذاری آموزشگاه های نو، بهسازی خط، آموزش الفبا، روش نو و فراهم آوردن خواندنی های فراخور درک کودکان، تجدید ساختار آموزش کودکان و مهمتر از آن معطوف کردن توجه قانونی به حقوق کودکان و حق تحصیل کودکان، در ورود تعاریف نو و تغییر نگرش در ارتقاء سطح انتظارات ملی، سهم عمده ای داشته اند.^۵

^۴. کودک در دنیای پیش مدرن و مدرن، محمد هادی محمدی، [Online].

www.zananesolh.com/shownews.asp?66

^۵. همان

به دنبال تأثیر تفکرات آزادیخواهان مشروطه در تدوین قوانین، کراراً حمایت از حقوق کودک در قوانین ایران، مورد تصریح قرار گرفته است.

برای ملاحظه حساسیت جهانی در خصوص کار کودک، اجمالاً بایستی حقوق بین الملل را مورد بررسی قرار داد. البته در ملاحظه رویکرد جهانی به موضوع حقوق کودک، بزعم مقامات یونسف، نیمه دوم قرن بیستم را می توان با شجاعت و افتخار «عصر کودکان» نامید. تقریباً در سراسر گیتی به ویژه در کشورهایی که به توسعه اقتصادی - اجتماعی مطلوبتری دست یافته اند، بخش مهمی از منابع مادی و معنوی، صرف توجه به مسایل کودکان و حمایت روانی و جسمانی آنان شده است.

در این راستا، علاوه بر افزایش امکانات بهداشتی، آموزشی، هنری، و پرورشی، دامنه حمایت از حقوق کودک به عنوان موجودی نیازمند حمایت ویژه، در جهت تعالی مادی و معنوی نسل آینده و اداره کننده فردای جامعه، وسعت یافته است.

چنین توجهی عجیب نیست، اکتشافات نوین علمی ثابت کرده است که کودک به محض تولد و حتی پیش از آن شدیداً تحت تأثیر محیط پرورشی خود قرار دارد و از خلال فرایند جامعه پذیری، نه تنها ارزش های رایج را فرا گرفته، به گونه ای با آنها انطباق پیدا می کند، بلکه شدیداً از هر گونه اختلال و نارسایی محیطی که چه بسا بر بزرگسالان نفوذ چندانی ندارد، متأثر می شود.

بعلاوه کودک به دلیل ناتوانی جسمی و نیاز به پشتیبانی روانی در موقعیتی نیست که بتواند مزایایی را که جامعه برای او مشخص کرده است، بشناسد و مطالبه کند. در حالیکه فرد بزرگسال کم و بیش بر حقی که جامعه برای او قائل شده است، وقوف داشته، تضییع آن را درک کرده، چنانچه مقتضی بداند در برابر آن عکس العمل نشان می دهد.

کودک برای تأمین حقوق خویش به دیگران متکی است، به عبارت صریح، جایگاه اجتماعی کودک و امتیازاتی که همراه دارد، بلاواسطه در اختیار او قرار نمی‌گیرد و عملاً برخورداری کودک از جایگاه اجتماعی و امتیازات آن به صلاحدید والدین و یا سرپرست او بستگی دارد.

توجه اندیشمندان معاصر به حقوق کودک، در دوره معاصر جریان یافته، مساعی جمعی بین المللی را موجب شد تا آنجا که مجمع عمومی سازمان ملل در اجلاس مورخ ۲۰ نوامبر ۱۹۵۹/اعلامیه جهانی حقوق کودک^۶ را مشتمل بر یک مقدمه و ده اصل مورد وفاق و تصویب قرار داد. در قسمتی از مقدمه این اعلامیه با تأکید به اینکه کودک به علت عدم تکامل رشد بدنی و فکری، قبل و بعد از تولد، به مراقبت و توجه خاص که شامل حمایت قانونی مناسب می‌باشد، چنین آمده است:

«این اعلامیه، حقوق کودک را با این هدف که ایام کودکی توام با خوشبختی بوده، کودک بایستی از حقوق و آزادی‌هایی که در پی خواهد آمد، به خاطر خود و جامعه اش بهره مند شود، رسماً به آگاهی عموم می‌رساند و از پدران و مادران، زنان و مردان به عنوان افراد جامعه، سازمان‌های داوطلب، مقامات محلی و دولت‌ها، خواستار است تا این حقوق را به رسمیت شناخته، در جهت رعایت این حقوق و تمهیداتی که به تدریج با توجه به اصول آن تدبیر می‌شود، اهتمام ورزند.»

اصل هفتم این اعلامیه در خصوص تحصیل و اصل نهم آن در خصوص اشتغال کودک به مراتب ذیل اشاره کرده است:

- بر اساس اصل هفتم اعلامیه حقوق کودک؛ «کودک بایستی از آموزش رایگان و اجباری، حداقل در مدارج ابتدایی بهره مند شود. کودک باید از آموزشی بهره مند شود که در جهت

^۶. Declaration of the Rights of the Child (November 20th 1959)

پیشبرد و ارتقای فرهنگ عمومی او بوده، چنان سازنده باشد که در شرایط مساوی بتواند استعداد، قضاوت فردی، درک مسؤولیت اخلاقی و اجتماعی خود را پرورش داده، فردی مفید برای جامعه شود. در امر آموزش و رهبری کودک، مصالح کودک باید راهنمای مسؤولین آموزش باشد. در درجه اول این مسؤولیت به عهده والدین است. کودک بایستی از امکانات کامل برای بازی و تفریح با همان اهدافی که در مورد آموزش او ذکر شد، برخوردار شود. جامعه و مقامات اجتماعی باید کوشش کنند تا امکان استفاده از این حقوق را رایج سازند.»

- بر اساس اصل نهم اعلامیه حقوق کودک؛ «کودک بایستی در برابر هر گونه غفلت، ظلم، شقاوت و استثمار حمایت شود. کودک نباید به هر شکلی وسیله مبادله قرار گیرد. کودک نباید قبل از رسیدن به حداقل سن مناسب به استخدام درآید و نباید به هیچ عنوان امکان و یا اجازه استخدام کودک در کارهایی داده شود که به سلامت و یا به آموزش وی لطمه زده، یا باعث اختلال رشد بدنی، فکری و اخلاقی وی شود.»

با فاصله سی سال بعد از اعلامیه جهانی حقوق کودک، مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۹، «پیمان نامه حقوق کودک»^۷ را مشتمل بر یک مقدمه و ۵۴ ماده مورد تصویب قرار داد. دولت جمهوری اسلامی ایران پس از تصویب مقررات این پیمان نامه در مجلس شورای اسلامی در اسفند سال ۱۳۷۲ شمسی (۱۹۹۴ میلادی)، به این پیمان نامه ملحق شده است.

اصول هفتم و نهم اعلامیه جهانی حقوق کودک در باب تحصیل و اشتغال کودک با جامعیت طی ده ماده (از ماده بیست و هشتم تا ماده سی و هشتم) در این پیمان نامه مورد تاکید برای اقدام در کشورهای امضا کننده پیمان نامه قرار گرفته است.

7. Convention on the Rights of the Child (November 20th 1989)

پیمان نامه حقوق کودک، در زمینه بهره مندی از فرصت برابر برای آموزش کودک، مراتبی از

جمله:

- تشویق و توسعه اشکال مختلف آموزش متوسطه از جمله آموزش حرفه ای و کلی و در دسترس قرار دادن این آموزش ها برای کلیه کودکان،
- اتخاذ اقدامات لازم برای رایگان کردن این آموزش ها،
- اتخاذ اقداماتی برای تشویق جهت حضور مرتب کودکان در مدارس ابتدایی و متوسطه،
- و بالاخره اتخاذ اقداماتی برای تضمین نظم در مدارس مطابق با حفظ شؤون انسانی کودکان،

و در مورد مبحث اشتغال کودک، این پیمان نامه، در راستای مورد حمایت قرار گرفتن در برابر استثمار اقتصادی و انجام هر گونه کاری که زیان بار بوده، یا برای بهداشت جسمی، روحی، معنوی، اخلاقی و یا پیشرفت اجتماعی کودک مضر باشد، به مراتب زیر تاکید کرده است:

- تعیین مقررات مناسب از نظر ساعات و شرایط کار کودک،
- الزام دولت ها برای تعیین مجازات های لازم برای متخلفین از مقررات در اشتغال کودک و یا اعمال سایر ضمانت های اجرایی مناسب جهت تضمین موثر اجرای مقررات کار کودک،
- تدوین مجازات های موثر برای حمایت کودکان در برابر استفاده از آنان در تجارت مواد مخدر، قاچاق و استثمار کودکان در اشتغال به فعالیت های تجارت جنسی و اشتغال فاحشه گری و مطالب پورنوگرافی.

۱-۲- بیان مسأله

علیرغم توجهات قانونی در تعاریف حقوق ملی و حقوق بین الملل و علیرغم سازمان یافتگی مساعی جهانی برای تحقق حقوق کودک، امروزه به ویژه در کشورهای در حال توسعه، مصادیق نگران کننده و رو به ازدیادی از اشتغال کودکان و انحراف آنان از تحصیل رواج دارد.

میلیون ها کودک، با این هدف که به تداوم حیات و امرار معاش خود و خانواده خود کمک کنند، برای ساعات طولانی و با مزدی اندک و در کثیری از موارد حتی بدون مزد و تنها در برابر غذا و یا سر پناه استثمار شده، مشغول به انواع کار هستند. بسیاری از آنان در شرایط خطرناک اشتغال داشته، یا به حرف غیر اخلاقی و زیان آور مشغول شده اند. این کودکان عمدتاً در سازمان های غیر رسمی و یا در حاشیه ساختارهای رسمی در فعالیت های اقتصادی شهرها و روستاها و یا حتی پشت درهای بسته خانه ها، از جمله خانه خود، مشغول به کار شده اند و به طور تعمدی از نظارت و دسترسی عملی بازرسان کار دور نگهداشته شده اند.

کار کودکان به سبب فقر و بی سامانگی اجتماعی، طی نسل های متمادی استمرار یافته است. تداوم و توسعه فقر موجب شده است که در دوران معاصر نیز بخصوص در محدوده کشورهای در حال توسعه، برخی خانواده ها برای کار کودکان ارزش بیشتری قائل باشند تا برای استفاده کودکان از مواهب دوران کودکی و یا حتی برای تحصیل آنان.

آنچه بیشتر موجب نگرانی فزاینده بین المللی است، آنست که در ارتباط با کشورهای در حال توسعه که بیشترین میزان کار کودک در آنها وجود دارد، بهره کشی اقتصادی از نیروی کار کودکان به شکل استثماری در جهت تأمین رقابت ناسالم با کشورهای توسعه یافته است.

عواملی از جمله فقر، تورم، نیروی افسار گسیخته بازار، فقدان سیاست های رفاهی و حمایتی، توزیع غیرعادلانه امکانات و فاصله گرفتن شدید طبقات اجتماعی از یکدیگر، کمبود منابع مالی و فقدان مدیریت، ضعف و بی تدبیری نهادهای حمایت اجتماعی، تعادل در مناسبات کودک و خانواده را بر هم زده، به شکل گیری و تداوم روابط آزار دهنده اقتصادی و استثماری بین کودک و خانواده ناتوان او شده است.

نتیجه اینکه میلیون ها کودک از مسیر صرف ایام کودکی و تحصیل رها شده، به خیابان ها، یا به عبارتی به بازار کار غیر رسمی و مبادرت به اشکال متفاوت کار و بردگی روی آورده اند. با وجود ضعف شدید آمار و اطلاعات، که به سبب عدم کفایت دستگاه های نظارت بر کار کودکان، و یا ناکارآمدی نهادهای مسؤول حمایت از حقوق کودکان، و سرانجام در برخی از کشورها به سبب محدودیت های تحمیل شده توسط دولت ها در رسیدگی، بررسی و ثبت وضعیت کودکان کار حاصل است، منابع کارشناسی سازمان ملل متحد در اطلاعاتی که از طریق یونیسف گرد آوری و انتشار داده اند، اشتغال حدود ۳۵۲ میلیون کودک بین ۵ تا ۱۷ سال را به انواع کارها اعلام کرده اند.^۸

بنا به آنچه گفته شد و با عنایت به اهمیت موارد ذیل:

- از آنجا که مطابق اعلامیه حقوق کودک و کنوانسیون حقوق کودک، کودک انسانی تعریف شده است که سن هجده سالگی را هنوز تمام نکرده باشد، مگر اینکه سن بلوغ از نظر حقوق جاری در کشور های عضو زودتر تعیین شده باشد.
- کودکان برای شکوفایی خود نیازمند داشتن خانواده ای هستند سرشار از محبت، عشق، تفاهم و احترام.

^۸. End Child Exploitation: Child Labor Today (UNICEF, UK, February 2005) page 3

- باید کودک را برای فردای جامعه آماده، او را مطابق ایده آل ها، آزادیخواه، با شخصیت، صلح جو و دارای روحیه تفاهم و همبستگی تربیت کرد.
- کودک به لحاظ عدم بلوغ جسمی و روانی خود نیازمند حمایت ویژه است.
- حق کودک برای داشتن بازی، سرگرمی، آسایش و استراحت و صرف ایام فراغت در خور سنی او حقی الهی است.

حق تحصیل و آموزش برای کودک حقی مدنی و حائز رسمیت و توجه اجتماعی است به ویژه آنکه دوره تحصیل ابتدایی و راهنمایی دربخشی از دوران کودکی است و بایستی کاملاً در دسترس او باشد. لذا اساس این تحقیق را بر مبنای بررسی مستندات کار کودکان قرار داده است تا بر اساس تجزیه و تحلیل مستندات مذکور، موانع تحصیل آنان را شناسایی کرده، پیشنهادهایی عملی برای رفع آنها مطرح کند.

یکی از معضلات جدی و اساسی در جهان که کم و بیش گریبانگیر تمامی کشورها خصوصاً کشورهای در حال توسعه می باشد، موضوع کودکان کار خیابانی است. به عنوان یک اصل می توان اختلاف طبقاتی و بی عدالتی اجتماعی را علت ایجاد این معضل بیان کرد.

برابر پیمان نامه بین المللی حقوق کودک، هر فرد زیر ۱۸ سال تمام، کودک قلمداد می شود، ولی دولت های مختلف، تعاریف متفاوتی از کودک دارند و کودک را مطابق سنین متفاوت و یا سایر ضوابط تعریف می کنند. همچنین متخصصین علوم اجتماعی معتقدند که استعداد و بلوغ کودکان متفاوت و متنوع تر از آن است که بتوان بلوغ آنان را با سن تقویمی تعریف کرد. ولی با توجه به اینکه شاخص بهتری از سن در دسترس نیست، شاخص سنی تقریباً به عنوان پذیرفته شده ترین شاخص مورد استفاده قرار می گیرد.

کودکان کار، کودکانی را شامل می شود که پیش از رسیدن به سن قانونی کار^۹، ناگزیر وارد بازار کار می شوند و درآمد خانواده و یا حیات خودشان وابسته به کار آنان است. کار زودرس مانع رشد طبیعی در عرصه اجتماعی، روانی و حتی جسمانی این کودکان شده، باعث محرومیت آنان از آموزش و بازی می شود.

آمار دقیقی از تعداد این کودکان در دست نیست، بر اساس برآورد صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف)^{۱۰} تعداد کودکان کار بین سنین ۵ تا ۱۷ سال حدود ۲۴۶ میلیون نفر در جهان برآورد می شود که حدود ۷۰ درصد آنها بر اساس آمار سازمان بین المللی کار^{۱۱} به کارهای آسیب رسان یا کار در محیط خطرناک و یا در تجارت جنسی مشغولند^{۱۲}. البته همانطور که در بخش قبل گفته شد، مطابق گزارش دیگری از یونیسف این تعداد ۳۵۲ میلیون نفر اعلام شده است^{۱۳}. همچنین با توجه به گسترش سریع جمعیتی و رویکرد شهر نشینی این رقم نیز به سرعت افزایش خواهد یافت.

بنا بر گزارش یونیسف^{۱۴} در سال ۲۰۰۵ میلادی (که تعداد کودکان کار بین ۵ تا ۱۷ سال را ۳۵۲ میلیون نفر اعلام کرده است)، در مورد وضعیت کار کودکان در دنیا، در سال ۲۰۰۲، حدود ۲۱۱ میلیون کودک بین سنین ۵ تا ۱۴ سال به طور تمام وقت کار می کردند. این رقم برای سال های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۶ به ترتیب ۱۰۰ و ۱۲۰ میلیون بوده است، علاوه بر این حدود ۱۴۱ میلیون نوجوان بین ۱۵ تا

^۹. بر اساس ماده ۷۹ قانون کار سن قانونی کار در ایران از ۱۵ سال شروع می شود.

^{۱۰}. UNICEF (United Nation Children's Fund)

^{۱۱}. International Labor Organization, (ILO) (www.ilo.org)

^{۱۲}. "Invisible Children" **The State of The World's Children 2006, Excluded and Invisible** (UNICEF December 2005) page 46

^{۱۳}. **End Child Exploitation: Child Labor Today** (UNICEF, UK, February 2005)

^{۱۴}. همان.